

Ranxeres, sardanes i berenars a la fresca: diversions en el primer franquisme

El jovent de postguerra es va enamorar amb la cadència lenta dels boleros de Machín, va gaudir de les cançons de Negrete al cinema, va ballar sardanes a desdir i, per divertir-se, en tenia prou amb aturar les bicicletes a prop d'una font i compartir amb els amics quatre sardines i una mica de *graciosa* per berenar.

Text > ANNA COSTAL I FORNELLS, musicòloga

La Maria Teresa va conèixer l'Antoni la primavera de 1948. Va ser una trobada fortuïta, un dia que ella refeia el camí cap a casa, a Sant Daniel, un cop acabada la jornada a la botiga Mirambell, on treballava des del 1946, amb només tretze

anys. Al peu de les escales de Sant Fe-

liu, ell xerrava amb uns amics comuns, la Margarita i en Pastor. De seguida van coincidir força dies a la piscina de la Devesa que, de juny a setembre, tenia una de les pistes de ball preferides pels gironins, decorada amb fanalets, i on actuaven les millors orquestres, com la Pizarro i la Bolero. La Maria Te-

resa havia començat a anar-hi amb les amigues quan encara no tenia l'edat reglamentària —«Jo era alta, semblava més gran, i em deixaven passar»—, i aquell primer estiu va concedir algun ball a en Tonet, però sense fer cap lleig a altres pretendents. Els músics tocaven les ranxeres de Jorge Negrete, els boleros d'Antonio Machín i els tangos de Carlos Gardel, a més dels valsos i els pasdobles de tota la vida. Ballar era una manera de divertir-se, però també un dels pocs espais d'esbargiment juvenil que la severitat del primer franquisme permetia. Quan arribava el bon temps, els balls regulars dels diumenges a pobles, viles i ciutats es traslladaven a l'aire lliure, a espais que eren municipals o bé propietat de casinos, hotels i societats recreatives. Per les Fires de Sant Narcís d'aquell mateix any, la Maria Teresa i en Tonet, els meus avis, ja festejaven i podien quedar per anar junts a ballar: «Anàvem molt sovint al Coliseu, que era una sala dels mateixos amos del cine i donava al riu, al pont de la Creu Blanca», m'explica ella recordant aquells temps. «També hi havia El Globo», puntualitza, a la cantonada del carrer de Figuerola i Bonastruc de Porta, però era de més baixa estofa: «A mi no m'agradava pas, també en de-

>> Ball amb l'Orquestra Pizarro a la sala de ball del Teatre Albéniz, a Girona, 1949.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MARTÍ MASSAFONT COSTALS.)

ien el “ball del grapat”, només hi vam anar un o dos dies». A l'altre costat de la balança social hi havia la gent que anava al Casino de Girona i a la sala del GEiEG, al carrer de l'Albereda.

De Gary Cooper a Jorge Negrete

Anar al cinema era una de les altres activitats lúdiques més concorregudes. «Primer miràvem els quadros, i escollíem el cine que ens semblava millor; de vegades anàvem al de Gran Via, a l'Albéniz, al Coliseu, i alguna vegada a l'Ultònia i també al Modern.» Feien dues pel·lícules: «Una sempre era bona i una altra no tant, i n'hi ha alguna que encara la repeteixen per la televisió!», em diu somrient. Els protagonistes d'aquells films eren Cary Grant, John Wayne (pronunciat a la gironina, *Baina*), Gary Cooper o Jorge Negrete. L'agost de 1948, *Los Sitios* havia anunciat un «Transcendental Convenio Hispano Mejicano entre Cifesa y Producciones Grovas», una entesa transatlàntica que agilità l'arribada de pel·lícules protagonitzades pel cantant mexicà als cinemes gironins. Alguns films, com ara *Así se quiere en Jalisco* i *¡Ay, Jalisco, no te rajes!*, ja s'havien estrenat als teatres Ultònia i Albéniz un parell d'anys abans, però *Allá en el Rancho Grande* es va projectar el 1949, el mateix any que es va estrenar mundialment. Poc després s'hi afegí *Si Adelita se fuera con otro*, que incloïa la interpretació del famós *corrido* de la Revolució Mexicana, ara immortalitzat per la veu inconfusible del «charro cantor». En aquells anys, les cançons ranxeres acompanyaven nous models d'amor romàntic, de bigotet i tequila, un marc estètic de referència que també marcava els codis socials dels qui van viure la postguerra en plena joventut. *¡Arriba España!*, el setmanari de Falange d'Olot, descrivia Negrete com «un personaje de leyenda romántico y varonil», que feia «latir el corazón de las mujeres» i entonava «popularísimas canciones». Elles, des de Rita Conde fins a Amanda Ledesma, responien a uns estereotips ben alineats amb els ideals de la Sección Femenina, la candidata i la subordinació. Uns anys més endavant, l'estètica hollywoodiana de Xavier Cugat, més acolorida i a ritme de txa-txa-txa, rumba i mambo, també va arribar a les cartelleres gironines. L'actitud més desimbolta de Lina Romay, d'Esther Williams i d'Abby Lane

anunciaven també un canvi d'època, just abans de l'arribada del turisme, el Seat 600 i el *desarrollismo*.

Els boleros de Viladesau

Els músics gironins van assumir totes aquestes modes, que passaven de la pantalla als escenaris amb rapidesa. El calongí Ricard Viladesau va compondre els boleros «Enamorado del mar» i «El mar y tú», temes d'èxit popularitzats per Jorge Sepúlveda. També va compondre les ranxeres «Grandes verdades» i «Tu boquita» mentre començava a esdevenir el príncep de la tenora i compositor de sardanes, primer a l'Orquestra Caravana i, des del 1950, a La Principal de la Bisbal. Tot i trencar els clixés de gènere de l'època, també hi havia algunes dones que formaven part d'orquestrades de ball i componien ballables. Elvira Guasch, nascuda en una família de músics de Santa Coloma de Farners, va compondre diverses sardanes, les ranxeres «Sueña rancherita» i «Es un decir», i altres ballables com ara «Lluvia de rosas», «Pista dorada», «Sorbitos» o «Ven mi amor». No va ser l'única. Una joveníssima Maria Núria Dalmau, de Sant Feliu de Buixalleu,

>> Cartell de la pel·lícula *Allá en el Rancho Grande*, amb Negrete de protagonista.

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. COL·LECCIÓ MUSEU DEL CINEMA. FONS TOMÀS MALLOL.)

animada pel seu professor de música, l'arbucienc Lluís Torres, va compondre el tango «Celos y pasión», publicat conjuntament amb la ranxera «Chacarita» del seu mestre, i el foxtrot «Tus cartas

¡Arriba España!, el setmanari de Falange d'Olot, descrivia Negrete com «un personaje de leyenda romántico y varonil» que feia «latir el corazón de las mujeres» i entonava «popularísimas canciones»

>> Ballada de sardanes a Can Quadres per la festa major d'Arbúcies. Els homes que ballen són Eudald Marty, Lluís Gelpi i Carles Iglésias. (Foto: ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL D'ARBÚCIÉS. AUTORIA DESCONEGUDA.)

>> Maria Teresa i Antoni, a l'esquerra, amb els amics Teresa, Lluís, Margarita i Pastor a la Festa del Pedal d'Amer, pels volts de l'any 1950. (Foto: ARXIU FAMÍLIA COSTAL CARRERAS).

>> Maria Teresa i Antoni ballant a la pista de la plaça de l'Om per la festa del Pont Major, pels volts de l'any 1950. (Foto: ARXIU FAMÍLIA COSTAL CARRERAS).

Les rotllanes eren molt ben estructurades: aquí, una de matrimonis de bona posició; allà, una altra de parelles de classe treballadora, i, al centre, una rotllana de noies joves, solteres, observades de ben a prop, amb posat fatxenda, pels nois des del bar de la plaça

>> Maria Teresa i Antoni als autos de xoc per les Fires de Girona, pels volts de l'any 1950. (Foto: ARXIU FAMÍLIA COSTAL CARRERAS).

azules», amb «Gondolero de amor» de Viladesau. La majoria dels ballables de Dalmau es van estrenar a la dècada de 1940 al Casino d'Arbúcies, i les seves sardanes, en carrers i places de la vila. Potser són excepcions, però no pas si ampliem la perspectiva: només cal recordar que la cubana Isolina Carrillo i les mexicanes Consuelo Velázquez i María Grever són les autores, respectivament, d'èxits tan cèlebres com «Dos gardenias», «Bésame mucho» i «Muñequita linda». També hi havia gironines que formaven part de les orquestres: la figuerenca Camil·la Lloret va ser pianista de les orquestres Mendoza, Panamá i Ríó; Antonieta Jordà, vocalista de la Juventud Artística de Vidreres i de l'Orquestra Amoga; i, Roser Roig, cantant d'Els Victors de Sant Feliu de Guíxols.

El sano regionalismo

A més dels balls de parella, les audicions de sardanes es van reprendre immediatament després de la guerra. Mai van ser prohibides pel franquisme. Al contrari, sota el control de l'autoritat local ajudaven a mantenir l'ordre social a les places. Les rotllanes eren molt

ben estructurades: aquí, una de matrimonis de bona posició, allà, una altra de parelles de classe treballadora, i, al centre, una rotllana de noies joves, solteres, observades de ben a prop, amb posat fatxenda, pels nois des del bar de la plaça. Ningú ho determinava, però era implícit: l'estatus social s'exhibia més que mai a l'espai públic. I més en aquells anys en què hi havia vencedors i vençuts. A diferència d'èpoques anteriors, ja no eren tan habituals les rotllanes integrades només per homes. No només perquè l'homosexualitat fos perseguida, sinó perquè l'ocupació masculina de les places recordava massa les èpoques revolucionàries, un imaginari que calia desvincular de la dansa tradicional i del *sano regionalismo* que permetia el règim.

En l'època que els meus avis eren joves, la diversió dominical era gairebé l'única manera de trobar parella i de socialitzar-se en un món que era molt més petit que ara. Com altres gironins, ells corrien aplecs i ballades de sardanes, acudien a les festes de barri (des de la Creueta fins al Pont Major), pujaven als autos de xoc instal·lats al bell mig de la Gran Via per Fires, participaven en la Festa del Pedal d'Amer i d'Anglès i quedaven amb els amics per berenar a Fontajau sota la mirada atenta, però discreta, d'un capellà de la Catedral que tothom coneixia com a «mossèn Sabatasses». La meua àvia, Maria Teresa Carreras Ruscalleda, nascuda el 1933 i amb una memòria envejable, m'explica això últim amb un somriure murri. L'autoritat vigilava de prop, però la vida feia el seu curs.